

Ο διττός χαρακτήρας του δικαιώματος δημόσιου δανεισμού

Βασιλική Στρακαντούνα¹ και Ιωάννης Κικκής²

¹Νομικό Σπουδαστήριο. Νομική Σχολή. Πανεπιστήμιο Αθηνών, vstrakan@lib.uoa.gr

²European Public Law Organization, ioannisfr@yahoo.fr

Περίληψη

Ως δημόσιος δανεισμός μπορεί να οριστεί η πράξη «διάθεσης προς χρήση για περιορισμένο χρονικό διάστημα και όχι για άμεσο ή έμμεσο οικονομικό ή εμπορικό όφελος, όταν γίνεται από ιδρύματα προσβάσιμα στο κοινό». Αυτός είναι ο ορισμός του άρθρου 2 παρ.1 στοιχείο β της Οδηγίας 2006/115. Το δικαίωμα δημόσιου δανεισμού είναι συνεπώς το αποκλειστικό δικαίωμα του δημιουργού να επιτρέπει ή να απαγορεύει το δανεισμό του πρωτοτύπου και των αντιγράφων του έργου ή κατά παρέκκλιση που επιτρέπει το άρθρο 5 παρ. 1 της Οδηγίας 2006/115 η απαίτηση αμοιβής για το δημόσιο δανεισμό. Ο έλληνας νομοθέτης δε θεώρησε σκόπιμο να κάνει χρήση της δυνατότητας παρέκκλισης από το αποκλειστικό δικαίωμα.

Η εφαρμογή ενός δικαιώματος δημόσιου δανεισμού ασφαλώς και είναι πολύπλοκη υπόθεση. Έγινε εφικτή στη βάση των πραγματικών δανείων από τις βιβλιοθήκες μόνο μετά την εφεύρεση της σύγχρονης δειγματοληψίας και της επεξεργασίας δεδομένων από υπολογιστή. Σήμερα που εφαρμόζεται αποτελεσματικά σε ένα σημαντικό αριθμό κρατών αποδείχτηκε ότι η αρχική ανησυχία ότι θα απειλούσε την παροχή υπηρεσίας δημόσιου δανεισμού δωρεάν ήταν αβάσιμη. Νέοι τρόποι χρηματοδότησης προτάθηκαν από το νομοθέτη για το σκοπό αυτό και όλα τα συστήματα δημόσιου δανεισμού που αντιμετώπισαν αυτό το πρόβλημα πρότειναν τελικά και λύση. Άλλωστε οι δημιουργοί κατανόησαν από την αρχή το θετικό αντίκτυπο και για τα δικά τους συμφέροντα να διατηρηθεί ο δωρεάν χαρακτήρας του δημόσιου δανεισμού.

Στο πλαίσιο της παρούσας εισήγησης διερευνάται η φύση και η προέλευση του δικαιώματος δημόσιου δανεισμού, οι διαφορετικές προσεγγίσεις και πώς αυτές υλοποιούνται σε ευρωπαϊκό κυρίως επίπεδο, Παρουσιάζονται οι απόψεις τόσο των βιβλιοθηκονομικών ενώσεων όσο των δημιουργών ή των εκπροσώπων τους. Τέλος προτείνονται τρόποι στάθμισης των αντικρουόμενων συμφερόντων που προκύπτουν από την εφαρμογή του δημόσιου δανεισμού στο σύγχρονο ψηφιακό περιβάλλον δημιουργίας και πληροφόρησης.

Λέξεις-κλειδιά: Δικαίωμα δημόσιου δανεισμού, Βιβλιοθήκες, Δημιουργοί, Πνευματική Ιδιοκτησία, Πνευματικά έργα

Abstract

Public lending can be defined as the act of “making available for use, for a limited period of time and not for direct or indirect economic or commercial advantage, when it is made through establishments which are accessible to the public”. This is the definition provided by article 2.1 b) of the Directive 2006/115/EC. Public lending right is the exclusive right to authorize or prohibit the lending of original and copies of copyright protected works and of the subject matter of related rights, or a claim to remuneration in respect of the public lending.

The implementation of a Public Lending Right is a complex issue. The loan-based Public Lending Right became practicable when the invention of modern sampling and computer processing made it so. Now that Public Lending Right is in operation so successfully in many countries, the fear of jeopardising the free public library service turned out unfounded. Fresh money were legislatively raised for this specific purpose and every scheme the authors ever proposed for establishing Public Lending Right faced this problem head-on and offered a solution. So, far from wishing to undermine the long-standing principle of free access to public libraries, authors had the most positive interest in sustaining the principle.

For the purpose of this presentation we examine the nature and the origins of the public lending right, the different approaches and their implementation mainly in the various EU Member States. We focus at the opinions of both librarian unions and those of the authors and their representatives. Finally we propose a balance of the different interests at stake that arise from the application of the public lending right in the newly emerged digital environment and the information era.

Keywords:

Public Lending Right, Libraries, Authors, Copyright, Intellectual works)

1. Εισαγωγή

Τα έργα της πνευματικής δημιουργίας συνιστούν κοινωνικό αγαθό που βρίσκεται στο επίκεντρο της πολιτιστικής ζωής μιας κοινωνίας. Ο δημόσιος δανεισμός των έργων αυτών είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με το έργο και την αποστολή των βιβλιοθηκών, προάγει την πνευματική καλλιέργεια, ενθαρρύνει την ανάπτυξη και διάδοση της συγγραφικής δραστηριότητας, αποτελεί δε

έκφανση του δικαιώματος των πολιτών στην αναζήτηση, συλλογή και απρόσκοπτη πρόσβαση σε ένα πλουραλιστικό πλαίσιο πηγών πληροφόρησης. Ταυτόχρονα και σύμφωνα με το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, ο δημόσιος δανεισμός ενός προστατευόμενου έργου αποτελεί εξουσία του περιουσιακού δικαιώματος του δημιουργού.

Η κινητήριος δύναμη για τη δημιουργία ενός έργου του πνεύματος είναι η ανάγκη επικοινωνίας του ίδιου του δημιουργού με το κοινό, μεταξύ των οποίων διάυλο επικοινωνίας αποτελούν και οι βιβλιοθήκες που είναι ανοιχτές στο κοινό. Οι βιβλιοθήκες με το έργο και τις υπηρεσίες που αναπτύσσουν, συμβάλλουν σημαντικά στην προώθηση της πνευματικής δημιουργίας, καθώς συγκεντρώνουν και οργανώνουν την πολιτιστική παραγωγή των εθνών, συντηρούν παλιό υλικό, διατηρούν στο διηνεκές έργα τα οποία έχουν πάψει να πωλούνται στο εμπόριο και λειτουργούν ως κέντρα πληροφόρησης. Άλλωστε δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που οι βιβλιοθήκες είναι κύριοι αν όχι οι μοναδικοί κάτοχοι σημαντικών και ακριβών έργων π.χ. σπάνιων εκδόσεων. Επιπλέον αρκετοί δημιουργοί γίνονται ευρέως γνωστοί μέσα από διαδικασίες που έχουν ως αφετηρία τις προθήκες ή τους καταλόγους τους.

Το έργο και ο ρόλος των βιβλιοθηκών στην ανάπτυξη μιας κοινωνίας ενισχύεται νομοθετικά σε διεθνές σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, είτε σε εξειδικευμένες νομοθεσίες περί βιβλιοθηκών, είτε μέσω της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, είτε μέσω του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας και της δυνατότητας εξαιρέσεων ή παρεκκλίσεων από το αποκλειστικό δικαίωμα του δημιουργού. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση το δικαίωμα δημόσιου δανεισμού θεσπίστηκε με την Οδηγία 92/100/ΕΟΚ η οποία αντικαταστάθηκε από τη νέα κωδικοποιημένη Οδηγία 2006/115/ΕΚ και εναρμονίστηκε με τις εθνικές νομοθεσίες.

2. Η προέλευση και κατοχύρωση του Δικαιώματος Δημόσιου Δανεισμού

Το Δικαίωμα Δημόσιου Δανεισμού (ΔΔΔ)¹ είναι το δικαίωμα των δημιουργών να λαμβάνουν αμοιβή για τη δωρεάν χρήση των έργων τους στις βιβλιοθήκες. Υπό την ακριβή νομική έννοιά του και σύμφωνα με το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας πρόκειται για το αποκλειστικό δικαίωμα του δημιουργού να επιτρέπει ή να απαγορεύει το δανεισμό του πρωτοτύπου και των αντιγράφων

¹ Εφεξής και για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου το δικαίωμα δημόσιου δανεισμού (Public Lending Right (PLR)) θα αναγράφεται ως ΔΔΔ.

του έργου ή κατά παρέκκλιση που επιτρέπει η Οδηγία 2006/115/EK (άρθρο 5 παρ.1) η απαίτηση αμοιβής για το δημόσιο δανεισμό.

Μία πρώτη αναφορά σχετικά με την αξίωση αμοιβής συγγραφέων για το δανεισμό έργων τους συναντάται σε ψήφισμα της Γερμανικής ένωσης συγγραφέων το 1883, σύμφωνα με το οποίο απαιτείται αμοιβή για το δανεισμό βιβλίων από δανειστικά βιβλιοπωλεία (IFLA 2005) Αργότερα το 1917, στο πρώτο ετήσιο συνέδριο της Δανικής ένωσης βιβλιοθηκών απαιτείται εκ μέρους των δημιουργών αμοιβή για το δανεισμό των βιβλίων από τις δημόσιες βιβλιοθήκες.

Η νομοθετική κατοχύρωση του ΔΔΔ στην Ευρώπη είναι το αποτέλεσμα ενός μακρόχρονου κι αδυσώπητου αγώνα των δημιουργών. Ξεκίνησε στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, όταν οι συντεχνίες των δημιουργών διεκδίκησαν, χωρίς αποτέλεσμα, από τις εμπορικές βιβλιοθήκες κάποια αποζημίωση για το δανεισμό βιβλίων. Ένα απλό σύστημα δανεισμού στη λογική δειγμάτων των καταχωρημένων από τις βιβλιοθήκες βιβλίων λειτουργούσε στη Δανία ήδη από το 1946, ενώ ένα πιο πολύπλοκο και δικαιότερο σύστημα βασισμένο στα δείγματα δανείων λειτούργησε στη Σουηδία από το 1954. Στη Νορβηγία σύστημα δημόσιου δανεισμού ισχύει από το 1947 και στη Φιλανδία από το 1961. Η Γερμανία ήταν η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που αναγνώρισε το ΔΔΔ, ως στοιχείο της πνευματικής ιδιοκτησίας, το έτος 1972, με την αιτιολογία ότι οι δανειστικές δραστηριότητες μειώνουν αναπόφευκτα το εισόδημα των δημιουργών από την πώληση των βιβλίων τους στα βιβλιοπωλεία. (Melichar, 2005 σ. 11). Στο Ηνωμένο Βασίλειο, στις 22 Μαρτίου 1979, έχουμε τη νομική αναγνώριση δικαιώματος αμοιβής για τον ελεύθερο δανεισμό βιβλίων των δημιουργών από τις βιβλιοθήκες, ως ιδιαίτερο δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας.²

² Η εκστρατεία των δημιουργών στο Ηνωμένο Βασίλειο για την καθιέρωση του ΔΔΔ είχε ξεκινήσει από το 1951 με μια πρώτη δελή πρόταση να πληρώνεται μισή πένα στους δημιουργούς για κάθε δανεισμό των βιβλίων τους, πριν ο συγγραφέας John Brophy ασκήσει πιέσεις στην Ένωση Συγγραφέων να αποτελέσει το ΔΔΔ πολιτικό θέμα (Hollroyd, 1999 σ. 7-8). Όλες όμως οι προσπάθειές την δεκαετία του 1950 απέβησαν άκαρπες. Η Ομάδα Δράσης Συγγραφέων που ιδρύθηκε το 1972 από την Brigid Brophy κόρη του John Brophy, την Maureen Duffy, τον Francis King και άλλους ανέδειξε το ΔΔΔ σε θέμα αιχμής. Εκείνη την εποχή η πρόταση ενός συστήματος διανομής αμοιβής με βάση την αγορά βιβλίων από τις βιβλιοθήκες² που ερχόταν σε αντίθεση με την αρχή της πληρωμής για τη χρήση δίχασε βαθύτατα τους συγγραφείς και τους πολιτικούς της εποχής (King, 1999 σ. 29-30). Η Ομάδα Δράσης Συγγραφέων αντιπρότεινε ένα σύστημα χρηματοδότησης από τον κρατικό προϋπολογισμό για τις Τέχνες και με δειγματοληψία, βασισμένη στον κωδικό των βιβλίων και στην αυτόματη επεξεργασία δεδομένων, αποδεικνύοντας ότι η διανομή αμοιβής είναι ρεαλιστική και χωρίς υπερβολικό κόστος (Duffy, 1999 σ. 18).

Στην πρώιμη αυτή περίοδο υπήρξε λυσσαλέα αντίθεση σε κάθε ιδέα καταβολής ΔΔΔ και συνοδευόταν από τον σκεπτικισμό των δημοσίων λειτουργών, των βιβλιοθηκονόμων και μιας μερίδας συγγραφέων. Το ισχυρότερο επιχείρημα των πολέμιων εισαγωγής συστήματος αμοιβής με βάση τον πραγματικό δανεισμό των βιβλίων, στηρίζονταν τόσο στο υπερβολικό κόστος όσο και στο φόρτο εργασίας για το προσωπικό των δημοσίων βιβλιοθηκών. Πολλοί συγγραφείς εξέφρασαν το φόβο ότι η δειγματοληψία δε θα ήταν αδιάβλητη. Οι βιβλιοθηκονόμοι επέμεναν ότι αυτή η αμοιβή θα οδηγούσε μοιραία σε περιορισμό των πόρων των βιβλιοθηκών και σε μείωση της αγοράς βιβλίων.

Το ΔΔΔ προάγει τον πολιτισμό με τρόπο διττό καθώς ενθαρρύνει την ανάπτυξη και διάδοση της συγγραφικής δραστηριότητας και ταυτόχρονα στηρίζει την αποστολή των βιβλιοθηκών. Επιπλέον ενθαρρύνει διττά και την πνευματική δημιουργία καθώς παρέχει τόσο υλική όσο και ηθική ικανοποίηση στο δημιουργό. Χαρακτηριστικά η Shirley Hughes, συγγραφέας παιδικών βιβλίων έλεγε ότι «το δικαίωμα δημόσιου δανεισμού σημαίνει πολύ περισσότερα για τους συγγραφείς παιδικών βιβλίων και τους εικονογράφους από την αμοιβή που λαμβάνουν (και η οποία ασφαλώς δεν είναι αμελητέα). Είναι η σκέψη ότι κάποιος πολύ νέος δανείζεται το βιβλίο μου ξανά και ξανά μέχρι να του γίνει ένας παλιός φίλος. Το μέρισμα μου από το ΔΔΔ είναι για μένα η μεγαλύτερη έμπνευση για νέες προσπάθειες» (Mantel, 1999 σ. 91). Δεν πρέπει να λησμονεί κανείς ότι το ΔΔΔ ωφελεί λιγότερο προνομιούχους δημιουργούς όπως τους συγγραφείς παιδικών βιβλίων ή τους μεταφραστές που λαμβάνουν πολύ σημαντικό μέρος και συμβάλλει στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και τη συνταξιοδότηση των δημιουργών. Αν αναλογιστεί κανείς πόσο επισφαλής είναι η συγγραφική δραστηριότητα, γίνεται κατανοητό τι ανακούφιση είναι για ένα δημιουργό που το έργο του έχει εξαντληθεί να ξέρει ότι διαβάζεται ακόμα από κάποιους που δανείζονται το βιβλίο του. Επιπλέον, η ετήσια στατιστική αναφορά για τη διανομή του ΔΔΔ είναι πολύτιμη πηγή πληροφοριών για τους δημιουργούς σε σχέση με τους τίτλους των βιβλίων τους που έχουν αυξημένη ζήτηση και μπορεί να επηρεάσουν έναν προσεκτικό εκδότη να προβεί σε επανέκδοση ή σε νέες παραγγελίες.

2.1. Λειτουργία των υφιστάμενων συστημάτων ΔΔΔ

Σύμφωνα με στοιχεία του δικτύου PLR International, μέχρι στιγμής 41 χώρες έχουν αναγνωρίσει στη νομοθεσία τους το ΔΔΔ. Όμως εν λειτουργία συστήματα απόδοσης του, με την έννοια ότι καταβάλλονται οι πληρωμές στους

δημιουργούς ή εξασφαλίζεται η χρηματοδότηση ισχύουν μόνο σε 28 χώρες μεταξύ των οποίων Αυστρία, Βέλγιο, Δημοκρατία της Τσεχίας, Δανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Γροιλανδία, Ισλανδία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λιχτενστάιν, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες, Νορβηγία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία, Ηνωμένο Βασίλειο. Εκτός της Ευρώπης εν λειτουργία συστήματα ΔΔΔ υπάρχουν στην Αυστραλία, τον Καναδά, το Ισραήλ και τη Νέα Ζηλανδία.

Παρά τις διαφορετικές φιλοσοφίες και τον τρόπο υλοποίησης τους, τα υφιστάμενα σχήματα ΔΔΔ έχουν τουλάχιστον δύο κοινά χαρακτηριστικά τα οποία αφορούν στην καταβολή των αμοιβών στους δημιουργούς και στη θεώρηση ότι το εν λόγω δικαίωμα στηρίζει τους πολιτιστικούς στόχους της κάθε χώρας. Τα συστήματα καταβολής ΔΔΔ εμπίπτουν σε 3 κύριες κατηγορίες, σύμφωνα με τις οποίες α) κατοχυρώνεται στο δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας ως αποκλειστικό δικαίωμα του δημιουργού β) αναγνωρίζεται ως δικαίωμα αμοιβής εκτός του πλαισίου των πνευματικών δικαιωμάτων γ) αποτελεί είδος ειδικής κρατικής οικονομικής ενίσχυσης για τον πολιτισμό.

Η βασισμένη στην πνευματική ιδιοκτησία προσέγγιση η οποία απαντάται στη Γερμανία, στην Αυστρία ή στις Κάτω χώρες αντιμετωπίζει το ΔΔΔ ως είδος εκμετάλλευσης του περιουσιακού δικαιώματος των δημιουργών και οι δημιουργοί έχουν την αποκλειστικότητα του δικαιώματος χορήγησης άδειας δανεισμού των έργων τους στις βιβλιοθήκες. Το ΔΔΔ απαντάται επίσης ως δικαίωμα αμοιβής, και εφαρμόζεται σε χώρες όπως η Δανία, η Σουηδία, το Ηνωμένο Βασίλειο. Στο Ηνωμένο Βασίλειο για παράδειγμα ο νόμος ΔΔΔ του 1979, δίνει στους δημιουργούς ένα νόμιμο δικαίωμα να λαμβάνουν από το κράτος αμοιβή για το δανεισμό των βιβλίων τους από τις δημόσιες βιβλιοθήκες. Τέλος στις Σκανδιναβικές χώρες το ΔΔΔ χρηματοδοτείται από κρατικά κονδύλια για τον πολιτισμό.

Στην Ελλάδα το ΔΔΔ διατηρεί τον αποκλειστικό χαρακτήρα και οι βιβλιοθήκες και τα ιδρύματα που δανείζουν στο κοινό προστατευόμενα έργα, προκειμένου να λειτουργούν νόμιμα, έχουν την υποχρέωση να ζητούν την άδεια από το δημιουργό και τους λοιπούς δικαιούχους. Η άσκηση του ΔΔΔ δεν έχει ρυθμιστεί με νόμο ή διοικητική πράξη και έχει αφεθεί στους δικαιούχους και στους Οργανισμούς Συλλογικής Διαχείρισης (ΟΣΔ) (Καλλινίκου, 2007 σ. 76).

2.2. Καταβολή, υπολογισμός και δικαιούχοι αμοιβής ΔΔΔ

Οι καταβολές και το διοικητικό κόστος των υφιστάμενων σχημάτων ΔΔΔ καλύπτονται είτε από το κράτος είτε από τις βιβλιοθήκες, σε συνεργασία με τους ΟΣΔ. Σε χώρες που ισχύει το δικαίωμα αμοιβής αλλά και σε Αυστρία και Γερμανία το ποσό καταβάλλεται από το κράτος. Στις Κάτω χώρες το ποσό καταβάλλουν οι ίδιες οι βιβλιοθήκες. Σημειωτέον ότι σύμφωνα με την Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (COM 2002 σελ. 11) όπου προβλέπεται αποκλειστικό δικαίωμα, αυτό πρέπει να πληρώνεται από τις βιβλιοθήκες, ως χρήστες των πνευματικών δικαιωμάτων.

Εξ ονόματος των κατόχων πνευματικών δικαιωμάτων οι ρυθμίσεις για τη χορήγηση αδειών και τη διανομή των αμοιβών γίνονται από τους ΟΣΔ. Η κατανομή του ποσοστού αμοιβής υπολογίζεται από τον αριθμό των δανείων, από τον αριθμό των αντιτύπων, από τις αγορές από τη χρηματοδότηση των δημιουργών. Ο υπολογισμός με βάση τον αριθμό των δανείων εφαρμόζεται στο Ηνωμένο Βασίλειο, τη Σουηδία, τη Γερμανία, την Ισλανδία, την Εσθονία, τη Σλοβενία αλλά και το Ισραήλ. Τα τελευταία χρόνια οι διαδικασίες συλλογής στοιχείων διευκολύνονται από την εισαγωγή των αυτοματοποιημένων συστημάτων των βιβλιοθηκών. Το σύστημα υπολογισμού με βάση τον αριθμό των αντιτύπων εφαρμόζεται στη Δανία αλλά και στον Καναδά, την Αυστραλία, τη Νέα Ζηλανδία. Η συσχέτιση των πληρωμών με τις αγορές των βιβλιοθηκών εφαρμόζεται στη Γαλλία. Στη Νορβηγία, το Υπουργείο Πολιτισμού διαπραγματεύεται ένα γενικό ποσό χρηματοδότησης με μια επιτροπή αντιπροσώπων των ενώσεων των δημιουργών και στη συνέχεια τα κονδύλια κατανέμονται μεταξύ των οργανώσεων, για να καταλήξουν στα μέλη τους με τη μορφή επιχορηγήσεων.

Κάθε σύστημα έχει τους δικούς του κανόνες ως προς το υποκείμενο δικαίωμα αμοιβής. Στις Σκανδιναβικές χώρες επιλέγουν να περιορίζουν την αποζημίωση μόνο στους συγγραφείς που γράφουν στις γλώσσες τους, με στόχο την ενίσχυση τόσο της συγγραφικής δημιουργίας όσο και των ιδίων των γλωσσών. Στη Γερμανία, Ολλανδία, Αυστρία και τα λοιπά κράτη της ΕΕ δεν γίνεται καμία τέτοιου είδους διάκριση.

Οι περισσότερες χώρες χρησιμοποιούν τη δυνατότητα απαλλαγής από την καταβολή του ΔΔΔ ορισμένων κατηγοριών δανειστικών ιδρυμάτων. Έτσι στην Ιρλανδία προβλέπεται απαλλαγή για τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, στις Κάτω χώρες για τα εκπαιδευτικά και ερευνητικά ιδρύματα, στο Ηνωμένο Βασίλειο για ορισμένες δημόσιες βιβλιοθήκες και εκπαιδευτικά ιδρύματα και στη Φιλανδία απαλλάσσονται οι δημόσιες βιβλιοθήκες.

Σχετικά με το υλικό που υπάγεται στο πεδίο εφαρμογής του ΔΔΔ, στη Γαλλία, Γερμανία, Αυστρία, καταβάλλεται για όλα τα αντικείμενα δανεισμού. Σε άλλες περιπτώσεις έχει χορηγηθεί αποκλειστικό δικαίωμα δανεισμού για ορισμένα μόνο αντικείμενα όπως για παράδειγμα σε Δανία, Φιλανδία και Σουηδία για τα κινηματογραφικά έργα. Στη Βρετανία ο νόμος Digital Economy του 2010 θέτει τα ακουστικά βιβλία και ορισμένους τύπους ηλεκτρονικών βιβλίων (ebooks) τα οποία δανείζονται από δημόσιες βιβλιοθήκες εκτός πνευματικών δικαιωμάτων. Γενικότερα η καταβολή του ΔΔΔ ισχύει μόνο για τις δημοσιευμένες εργασίες, και σπάνια καταβάλλεται αμοιβή για τις κυβερνητικές δημοσιεύσεις, τις βιβλιογραφίες ή τα λεξικά³.

Συνήθως τα έσοδα από το ΔΔΔ είναι πολύ λίγα σε σχέση με τα εκατομμύρια αντίτυπα βιβλίων που πουλιούνται και τους χιλιάδες τίτλους που εκδίδονται⁴. Τα έσοδα αυτά κατανέμονται στους δημιουργούς ή διατίθενται για συντάξεις, υγειονομική περίθαλψη, υποτροφίες και έκτακτες επιχορηγήσεις. Στην Αυστρία το 55 % του ποσού δίδεται για την κάλυψη κοινωνικών αναγκών των συγγραφέων. Στη Γαλλία δύο φορές το χρόνο αποδίδονται δικαιώματα στους συγγραφείς και ένα ποσοστό κατατίθεται στο Ταμείο συντάξεων.

3. Η νομική βάση του ΔΔΔ και η Οδηγία 2006/115/ΕΚ

Το δικαίωμα δανεισμού δεν προβλέπεται σε καμία διεθνή συμφωνία ή συνθήκη για τα πνευματικά δικαιώματα. Σε επίπεδο ΕΕ, στα πλαίσια της διαβούλευσης με τα ενδιαφερόμενα μέρη που ακολούθησε την έκδοση της Πράσινης Βίβλου για την «Πνευματική Ιδιοκτησία και την Τεχνολογική Πρόκληση-Θέματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας που απαιτούν άμεση δράση», η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαπίστωσε ότι η εναρμόνιση του δημόσιου δανεισμού θα συμπλήρωνε την εναρμόνιση του δικαιώματος εκμίσθωσης αφού τόσο η εκμίσθωση όσο και ο δημόσιος δανεισμός οδηγούν σε απώλεια εισοδήματος των δημιουργών (Καλλινίκου, σ. 77). Για το λόγο αυτό υιοθετήθηκε η Οδηγία 92/100/ΕΟΚ που αντικαταστάθηκε από τη νέα κωδικοποιημένη 2006/115/ΕΚ⁵ σχετικά με το «δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα συγγενικά δικαιώματα στον τομέα των προϊόντων της διανοίας».

³ http://en.wikipedia.org/wiki/Public_Lending_Right

⁴ Στην ετήσια έκθεση της Καναδικής Επιτροπής ΔΔΔ αναφέρεται ότι για το έτος 2009-2010 διανεμήθηκε το ποσό των 9.938.088\$ σε 17.058 δικαιούχους, δηλαδή 581 \$ ετησίως (PLR, June 2010)

⁵ Εφεξής και για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου η Οδηγία 2006/115/ΕΚ θα αναφέρεται ως Οδηγία

Η Οδηγία έχει στο επίκεντρο προστασίας της το δημιουργό ενώ παράλληλα προσβλέπει σε μία προσεκτική στάθμιση συμφερόντων, αποτελεσματικότητα και σεβασμό των διαφορετικών νομικών παραδόσεων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προβλέπει το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπεται ή να απαγορεύεται ο δανεισμός έργων πνευματικής ιδιοκτησίας αλλά και αντικειμένων επί των οποίων απονέμονται συγγενικά δικαιώματα. Επιτρέπει όμως στα κράτη μέλη τη δυνατότητα παρέκκλισης από το αποκλειστικό δικαίωμα, υπό τον όρο ότι τουλάχιστον οι δικαιούχοι δημιουργοί θα διατηρούν δικαίωμα αμοιβής για το δημόσιο δανεισμό των έργων τους.

Η Οδηγία κινείται γύρω από δύο βασικούς άξονες. Από τη μία εισάγει την προστασία του ΔΔΔ ως προστασία με επίκεντρο το δημιουργό κι από την άλλη προβαίνει σε μία προσεκτική στάθμιση συμφερόντων προσδοκώντας τη μέγιστη δυνατή αποτελεσματικότητα, χωρίς να θίγει τις διαφορετικές νομικές παραδόσεις των κρατών μελών της ΕΕ. Ο συμβιβασμός αυτός μπορεί να οδηγήσει σε μία ατελή εναρμόνιση, πέτυχε όμως να δώσει νέα ώθηση σε ένα δίκαιο αίτημα των δημιουργών στην έννομη τάξη της ΕΕ.

Ο δημόσιος δανεισμός ορίζεται στο άρθρο 2 παρ.1 στοιχείο β της Οδηγίας ως εξής: «η διάθεση προς χρήση, για περιορισμένο χρονικό διάστημα, και όχι για άμεσο ή έμμεσο οικονομικό ή εμπορικό όφελος, όταν γίνεται από ιδρύματα προσβάσιμα στο κοινό». Ο ορισμός αυτός έχει διττό σκοπό. Από τη μία διακρίνει την πράξη δημόσιου δανεισμού από εκείνες τις πράξεις διάθεσης προς χρήση για απεριόριστο χρονικό διάστημα, όπως η πώληση ή η δωρεά και από την άλλη διαχωρίζει το δανεισμό από την εκμίσθωση.

Κατά την συζήτηση της Οδηγίας υπήρξαν σοβαρές αντιρρήσεις για το πώς θα ξεκαθαριστεί ότι η έκφραση διάθεση προς χρήση καλύπτει μόνο την ιδιωτική χρήση από τον τελικό χρήστη κι όχι για παράδειγμα τη χρήση για δημόσιο σκοπό, όπως είναι η δημόσια εκτέλεση ενός κινηματογραφικού έργου. Γι' αυτό θεωρήθηκε σκόπιμο να συμπεριληφθεί η σκέψη 10 στο προοίμιο της Οδηγίας: «Είναι σκόπιμο, για λόγους σαφήνειας, να εξαιρεθούν από την εκμίσθωση και το δανεισμό κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας ορισμένες μορφές διάθεσης, όπως για παράδειγμα η διάθεση φωνογραφημάτων ή ταινιών με σκοπό τη δημόσια προβολή ή ραδιοτηλεοπτική μετάδοση, η διάθεση για έκθεση ή η διάθεση για επί τόπου συμβουλευτική χρήση. Ο δανεισμός κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας δεν πρέπει να καλύπτει τη διάθεση μεταξύ ιδρυμάτων ανοιχτών στο κοινό».

Ο δημόσιος δανεισμός δεν καλύπτει τη διάθεση προς χρήση ενός αντιτύπου κινηματογραφικής ταινίας ή φωνογραφήματος για δημόσια εκτέλεση ή για να συμπεριληφθεί σε πρόγραμμα καλωδιακής τηλεόρασης. Στην ίδια λογική δεν καλύπτει καταστάσεις όπου το έργο διατίθεται προς χρήση με σκοπό να εκτεθεί στο κοινό. Αυτό σημαίνει ότι ο κύριος ενός ζωγραφικού πίνακα δε χρειάζεται την άδεια του δημιουργού για να δανείσει το έργο σε μια γκαλερί με σκοπό τη δημόσια έκθεση. Τόσο ο διαδανεισμός μεταξύ βιβλιοθηκών όσο και η απλή διάθεση για συμβουλευτική επί τόπου χρήση δεν καλύπτονται από την έννοια του δημόσιου δανεισμού κατά την Οδηγία, λόγω απαίτησης κάποιων κρατών μελών που ήθελαν να εξαιρεθούν ρητά οι δανειστικές βιβλιοθήκες που διαθέτουν βιβλία ή άλλο υλικό για συμβουλευτική επί τόπου χρήση, χωρίς να επιτρέπουν στους χρήστες να πάρουν αυτά τα βιβλία ή το άλλο υλικό στο σπίτι τους (Reinbothe- Lewinski σ. 37-38).

Το επόμενο στοιχείο του ορισμού το οποίο προκάλεσε μεγάλη διαμάχη ήταν το «όχι για άμεσο ή έμμεσο οικονομικό ή εμπορικό όφελος». Προκειμένου να αποφευχθεί να θεωρηθεί ότι εκείνες οι δανειστικές βιβλιοθήκες που επιβάλλουν κάποια μικρή εισφορά στους χρήστες τους ως ιδρύματα που προβαίνουν σε εκμίσθωση προστέθηκε η ακόλουθη διευκρίνιση με τη σκέψη 11 της Οδηγίας «Όταν ο δανεισμός που γίνεται από ίδρυμα ανοιχτό στο κοινό συνεπάγεται πληρωμή της οποίας το ύψος δεν υπερβαίνει το αναγκαίο για την κάλυψη των εξόδων λειτουργίας του ιδρύματος, δεν υφίσταται άμεσο ή έμμεσο οικονομικό ή εμπορικό όφελος κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας.

Όμως το να θεωρήσει κανείς ότι η αναζήτηση άμεσου ή έμμεσου οικονομικού ή εμπορικού οφέλους αρκεί για να αποκλείσει τον χαρακτηρισμό της πράξης ως δανεισμό είναι παρακινδυνευμένο. Ας υποθέσουμε ότι μια καινούρια πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη έχει ως χορηγό μια φαρμακευτική εταιρεία, η οποία φυσικά προσδοκά να επωφεληθεί από το διαφημιστικό αντίκτυπο της χορηγίας της. Είναι λογικό να υποστηρίξει κανείς ότι σε μια τέτοια περίπτωση η βιβλιοθήκη διενεργεί εκμίσθωση και όχι δανεισμό; (Griffins 1997 σ. 500). Η νομολογία των εθνικών δικαστηρίων προσφέρει πλήθος παραδειγμάτων όπου μια δραστηριότητα θεωρείται χρησιδάνειο, παρά το γεγονός ότι επιδιώκεται κάποιο έμμεσο οικονομικό όφελος. Φυσικά μία επιχειρηματική συμπεριφορά, όπως είναι η περίπτωση διαφημιστικού οφέλους, γενικά θα επισύρει τον χαρακτηρισμό της κρινόμενης πράξης ως εκμίσθωσης⁶. Βιβλιοθήκες που έχουν οργανωθεί και στηρίζονται σε χορηγίες από ιδιωτικές εταιρείες με σκοπό

⁶ Όπως στην περίπτωση της δανειστικής βιβλιοθήκης που συνεισφέρει στη χρηματοδότηση μιας ντίσκο (Ακυρωτικό Δικαστήριο της Δανίας, 27 Απριλίου 1993)

κάποιο έμμεσο όφελος εμπλέκονται σε δραστηριότητα εκμίσθωσης και όχι δανεισμού. Όμως η διάκριση δε θα είναι πάντα αδιαμφισβήτητη για τον εθνικό δικαστή, ειδικά αν η εναρμόνιση δεν έχει γίνει με σαφή υιοθέτηση του ορισμού της Οδηγίας κατά το άρθρο 2 παρ. 1, στοιχ. β.

Η Οδηγία διευκρινίζει ότι ο δανεισμός πραγματοποιείται σε «ιδρύματα προσβάσιμα στο κοινό», χωρίς να ορίζει την έννοια του κοινού, η οποία θα πρέπει να οριστεί κατά το εθνικό δίκαιο. Δε χωρεί αμφιβολία ότι ο ορισμός αυτός θα πρέπει να είναι όσο το δυνατό ευρύτερος, περιλαμβάνοντας δανειστικές βιβλιοθήκες ανοιχτές στην πρόσβαση του κοινού γενικά, ή μόνο των κατοίκων μιας τοπικής κοινότητας ή μόνο μιας ειδικής κατηγορίας κοινού όπως είναι οι σπουδαστές. Σύμφωνα με το αγγλικό δίκαιο, δημόσιες δραστηριότητες είναι αυτές που δε γίνονται σε οικογενειακό κύκλο και στερούν από το δικαιούχο πνευματικής ιδιοκτησίας την εύλογη απαίτηση αμοιβής (Griffins 1997 σ.500). Έτσι, η βιβλιοθήκη μιας δικηγορικής εταιρείας, ή μιας επιχείρησης που επιτρέπει την πρόσβαση στους υπαλλήλους της ή ακόμη και μια εκκλησιαστική βιβλιοθήκη πρέπει να θεωρούνται ως ιδρύματα ανοιχτά στο κοινό.

Δε χωρά αμφιβολία ότι ο δημόσιος δανεισμός στην ηλεκτρονική του μορφή εμπίπτει στον ορισμό της Οδηγίας, ιδιαίτερα αν λάβει κανείς υπόψη τη σπουδαιότητα που προσλαμβάνει αυτή η μορφή δανεισμού στην κοινωνία της πληροφορίας. Αν το αντικείμενο της Οδηγίας περιορίζονταν μόνο σε έργα υλικής ενσωμάτωσης, τότε η Οδηγία γρήγορα θα έχανε τη σημασία της και θα εθεωρείτο παρωχημένη. Ο μόνος λόγος που η Οδηγία δε συμπεριέλαβε ρητά την ηλεκτρονική μορφή δημόσιου δανεισμού είναι γιατί ο τρόπος αυτός εκμετάλλευσης, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, χαρακτηρίζεται ως δημόσια εκτέλεση και παρουσίαση στο κοινό. Η Οδηγία πρέπει να θεωρηθεί ότι καλύπτει και τον ηλεκτρονικό δανεισμό και ότι αφήνει στα κράτη μέλη να επιλέξουν τον κατάλληλο τρόπο για να ενσωματώσουν και αυτό τον τρόπο εκμετάλλευσης στο εθνικό τους δίκαιο (Reinbothe; Lewinski σ. 42) .

Σύμφωνα με το άρθρο 6 της Οδηγίας προβλέπεται μια δυνητική παρέκκλιση από το αποκλειστικό δικαίωμα. Κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να αντικαταστήσουν το αποκλειστικό δικαίωμα από ένα δικαίωμα αμοιβής ή να μην προβλέψουν καμία αμοιβή. Η παρέκκλιση αυτή μπορεί να προβλεφθεί για οποιοδήποτε έργο, δεν είναι όμως δυνατό τα κράτη μέλη να διακρίνουν ανάμεσα στο αποκλειστικό δικαίωμα και το δικαίωμα αμοιβής για το ίδιο προστατευόμενο αντικείμενο. Έτσι για παράδειγμα ένα κράτος μέλος μπορεί να προβλέπει δικαίωμα αμοιβής για τα βιβλία και τα

φωνογραφήματα ενώ για τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών και τα οπτικοακουστικά έργα να προβλέπει αποκλειστικό δικαίωμα.

Επίσης δίνεται η επιλογή να αναγνωρίσουν το δικαίωμα αμοιβής μόνο στους δημιουργούς, ή στους δημιουργούς και στους καλλιτέχνες-ερμηνευτές ή σε όλους τους δημιουργούς, καλλιτέχνες-ερμηνευτές και παραγωγούς (όπως προκύπτει από τη διατύπωση της Οδηγίας «υπό την προϋπόθεση ότι τουλάχιστον οι δημιουργοί λαμβάνουν αμοιβή για το δανεισμό αυτό»). Ενώ το αποκλειστικό δικαίωμα για το ίδιο προστατευόμενο αντικείμενο (για παράδειγμα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών ή οπτικοακουστικών έργων) πρέπει να απονέμεται για όλες τις κατηγορίες δικαιούχων (δημιουργούς, καλλιτέχνες-ερμηνευτές, παραγωγούς).

Στην παρ. 3 του άρθρου 6 της Οδηγίας δίδεται δυνατότητα στα κράτη μέλη να εξαιρούν ορισμένες κατηγορίες ιδρυμάτων από την πληρωμή αμοιβής. Τα ιδρύματα που φαίνεται να εμπίπτουν στην εξαίρεση είναι οι δημόσιες βιβλιοθήκες, τα πανεπιστήμια και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα⁷. Τα πανεπιστήμια και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα αποτελούν εξαίρεση ήσσονος σημασίας σε σχέση με τις δημόσιες βιβλιοθήκες, για τις οποίες μια γενική εξαίρεση από την υποχρέωση αμοιβής δε συνάδει με το σκοπό της Οδηγίας, αφού θα άφηνε το μεγαλύτερο μέρος δανειστικών βιβλιοθηκών εκτός του πεδίου εφαρμογής της. Συνεπώς κατά τη σκέψη 18 της Οδηγίας δε θα πρέπει να γίνονται δεκτές εξαιρέσεις που αντιβαίνουν στη πρόθεση του κοινοτικού νομοθέτη για την πρόβλεψη ενός ΔΔΔ όπως κι οποιαδήποτε διάκριση λόγω ιθαγένειας μεταξύ των κοινοτικών δικαιούχων (COM 2002 (502) σ. 6-7).

Κατά τη διαδικασία ενσωμάτωσης της Οδηγίας στα εθνικά δίκαια υπήρξαν χώρες όπως η Πορτογαλία οι οποίες έκαναν ευρείες εξαιρέσεις. Η επιλογή τους αυτή τις οδήγησε στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) για παραβίαση των υποχρεώσεων που απορρέουν από το κοινοτικό δίκαιο κατά την ενσωμάτωση της Οδηγίας⁸. Το ΔΕΚ έκρινε ότι η Πορτογαλική Δημοκρατία, απαλλάσσοντας όλες τις κατηγορίες ιδρυμάτων δημόσιου δανεισμού από την υποχρέωση καταβολής της αμοιβής που οφείλεται στους δημιουργούς για τον

⁷ Βλ. σχετική δήλωση στη συνάντηση του Συμβουλίου Εσωτερικής Αγοράς της 18^{ης} Ιουνίου 1992.

⁸ ΔΕΚ 6 Ιουλίου 2006, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά της Πορτογαλικής Δημοκρατίας υπόθεση C-53/05, *ΟΙ αρ.* C212 της 2ας Σεπτεμβρίου 2006, σελ. 7, ΔΕΚ 27 Απριλίου 2006, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου, υπόθεση C-180/05, *ΟΙ αρ.* C143 της 17ης Ιουνίου 2006, σελ. 20, ΔΕΚ 16 Οκτωβρίου 2003, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά του Βασιλείου του Βελγίου, υπόθεση C-433/02, *ΟΙ αρ.* C289 της 29ης Νοεμβρίου 2003, σελ. 10, Συλλογή 2003, I-12191.

δημόσιο δανεισμό, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τα άρθρα 1 και 5 της Οδηγίας 92/100/ΕΟΚ (σκέψη 42).

Η απαλλαγή όλων των κρατικών ιδρυμάτων από την υποχρέωση καταβολής αμοιβής για το δημόσιο δανεισμό, θα στερούσε τους δημιουργούς από μια αμοιβή που θα μπορούσε να αποσβέσει τις επενδύσεις τους, γεγονός που θα είχε επιπτώσεις στη δραστηριότητα δημιουργίας νέων έργων. Σύμφωνα με την Οδηγία επιτρέπεται στα κράτη μέλη να προβλέπουν την απαλλαγή ορισμένων κατηγοριών ιδρυμάτων, χωρίς να υποχρεώνονται. Κι όπως κρίθηκε στην υπόθεση του Βασιλείου του Βελγίου (σκέψη 20), αν λόγω των περιστάσεων δεν είναι δυνατός ο καθορισμός των κατάλληλων κριτηρίων για την πρόσφορη διάκριση μεταξύ των κατηγοριών ιδρυμάτων, θα πρέπει να υποχρεωθούν όλα τα ενδιαφερόμενα ιδρύματα να καταβάλλουν την αμοιβή (σκέψη 40).

Η Ελλάδα, ενώ είναι από τις πρώτες χώρες που ενσωμάτωσε στην νομοθεσία της την Οδηγία διατηρώντας, όπως προαναφέρεται, τον αποκλειστικό χαρακτήρα του δικαιώματος, ανήκει στα κράτη μέλη που δεν προχώρησε ακόμα στις διαδικασίες απόδοσης στους δικαιούχους. Εκτός της χώρας μας, η Βουλγαρία, η Κύπρος, η Μάλτα, η Πολωνία, η Πορτογαλία και η Ρουμανία ανήκουν στα κράτη μέλη που δεν εφήρμοσαν την Οδηγία. Τον Ιούνιο του 2010, η Ένωση Ευρωπαίων συγγραφέων, μέσω της ευρωβουλευτού Zuzana Roithova, κατέθεσε ερώτηση στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή προκειμένου να ενημερωθεί σχετικά με τις δράσεις και τα μέτρα που θα λάβει η Επιτροπή για την παραβίαση της νομοθεσίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με το ΔΔΔ, τότε σκοπεύει να κινήσει τις διαδικασίες επί παραβίασει σε αυτά τα κράτη καθώς και τους λόγους που δεν έγινε η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς σχετικά με το ΔΔΔ ώστε να παρασχεθεί δίκαιη αποζημίωση στους δημιουργούς για το δανεισμό των έργων τους⁹. Η Επιτροπή προκειμένου να διατηρήσει τις ισορροπίες, απάντησε ότι κινεί διαδικασίες επί παραβίασει όταν υπάρχει ουσιώδης ισχυρισμός μη σεβασμού της νομοθεσίας και ότι δεν έχει δεχτεί σχετικά παράπονα παραβίασης για τα αναφερόμενα κράτη μέλη. Επιπλέον επισήμανε ότι οι λόγοι μη ομοιόμορφης εφαρμογής του ΔΔΔ μεταξύ των κρατών μελών, δε συνδέονται με την πολιτική της Επιτροπής αλλά με τις ευελιξίες που απορρέουν από την Οδηγία για το ΔΔΔ¹⁰.

⁹ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+E-2010-5654+0+DOC+XMI+V0//EL>

¹⁰ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do?reference=E-2010-5654&language=EL>

Σύμφωνα με τα δημοσιοποιημένα στατιστικά στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής για το έτος 2006, τις 533 ανοικτές στο κοινό βιβλιοθήκες της χώρας επισκέφτηκαν 3.912.410 αναγνώστες και έγιναν συνολικά 3.453.430 δανεισμοί βιβλίων¹¹ και διερωτόμαστε ως προς τη νομιμότητα ή την παρανομία των πράξεων που συντελούνται στο πλαίσιο αυτό.

4. Οι απόψεις των συμμετεχόντων (φορέων και δημιουργών) και το μέλλον του ΔΔΔ

Στην εποχή της αλλαγής από την αναλογική στην ψηφιακή μορφή δημιουργίας παρατηρείται αυξημένο ενδιαφέρον για το ρόλο του ΔΔΔ σε όλο τον κόσμο. Σύμφωνα με την ΕΕ «τόσο η αγορά των μέσων ενημέρωσης όσο και ο ρόλος των βιβλιοθηκών διέρχονται βαθιές αλλαγές. Οι δημόσιες βιβλιοθήκες βελτιώνουν συνεχώς τις υπηρεσίες τους και εκμεταλλεύονται νέο έδαφος σχετικά με το δημόσιο δανεισμό όλων των προϊόντων, με τη βοήθεια του νέου ψηφιακού περιβάλλοντος. Αυτές οι εξελίξεις παρακολουθούνται στενά από τους κατόχους πνευματικών δικαιωμάτων, τους εκδότες, την πολιτιστική κοινότητα και τους φορείς χάραξης πολιτικής).(COM 2002 (502), σ. 13)

Όταν το 2004 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κινήθηκε εναντίων ορισμένων κρατών μελών για τον τρόπο ενσωμάτωσης της Οδηγίας 92/100 στο εθνικό δίκαιο το European Bureau of Library, Information and Documentation Associations (EBLIDA), υποστήριξε το δικαίωμα των κρατών μελών να μετασχηματίσουν το αποκλειστικό δικαίωμα δανεισμού σε ένα απλό δικαίωμα αμοιβής, με την υποχρέωση αυτό να καταβάλλεται στους δημιουργούς. Επιπλέον στήριξε το δικαίωμα τους να απαλλάξουν ορισμένες κατηγορίες ιδρυμάτων από την πληρωμή της αμοιβής, όπως προσιτές στο κοινό βιβλιοθήκες εκπαιδευτικά ιδρύματα, μουσεία και αρχεία. (EBLIDA, 2004). Η Οδηγία συνάντησε σθεναρή αντίσταση και από την International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) η οποία υποστηρίζει ότι οι αρχές του δικαιώματος δανεισμού μπορούν να θέσουν σε κίνδυνο την ελεύθερη πρόσβαση στις υπηρεσίες των προσβάσιμων στο κοινό βιβλιοθηκών, υπονομεύοντας το δικαίωμα των πολιτών στην πληροφόρηση. Δεν είναι λίγοι οι Ευρωπαίοι συγγραφείς με διεθνή αναγνώριση, μεταξύ των οποίων και οι νομπελίστες Darío Fo και Jose Saramago, που έφεραν αντιρρήσεις στην εφαρμογή του ΔΔΔ στις δημόσιες βιβλιοθήκες¹².

¹¹ http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A1801

¹² http://en.wikipedia.org/wiki/Public_Lending_Right

Η ελληνική βιβλιοθηκονομική κοινότητα και η ΕΕΒΕΠ¹³ υποστηρίζει τη μη διατήρηση του αποκλειστικού χαρακτήρα του ΔΔΔ και την παρέκκλιση εκ του δικαιώματος τόσο για τις δημόσιες βιβλιοθήκες όσο και για τις βιβλιοθήκες των δημοσίων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Όμως παρά την επιθυμία της επιστημονικής κοινότητας για στήριξη του έργου των βιβλιοθηκών, για απρόσκοπτη και δωρεάν πρόσβαση στις υπηρεσίες τους, η πρόταση εξαίρεσης τόσο μεγάλου εύρους βιβλιοθηκών από την καταβολή αμοιβής ίσως είναι ανέφικτη. Η δυνατότητα εξαίρεσης από την καταβολή αμοιβής ορισμένων ιδρυμάτων θα μπορούσε να βρει εφαρμογή στις βιβλιοθήκες των δημοσίων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων όλων των βαθμίδων. Η πρόταση αυτή όχι μόνο βρίσκεται εντός των ορίων του αρ.6 της Οδηγίας και είναι σύμφωνη με τη νομολογία του Δ.Ε.Κ¹⁴, αλλά αποτελεί έκφραση του δημόσιου και δωρεάν χαρακτήρα της παιδείας στην Ελλάδα και βρίσκεται σε συμφωνία με την αποστολή των βιβλιοθηκών των δημοσίων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων όλων των βαθμίδων.

Είναι σαφές ότι η οποιαδήποτε καταβολή αντιτίμου δανεισμού από τις βιβλιοθήκες των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων θα αποβεί επιζήμια για την πρόοδο της έρευνας, της μάθησης και της γνώσης στους κόλπους των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και θα επιβαρύνει ακόμη περισσότερο προϋπολογισμούς οι οποίοι είναι ήδη ασφυκτικά στενοί, σε βαθμό που να μη μπορεί να εκπληρωθεί η αποστολή των ιδρυμάτων. Παράλληλα, η καταβολή αντιτίμου θα υποσκάψει την πολύχρονη παράδοση της δωρεάν παροχής πρόσβασης στις πηγές πληροφόρησης της επιστήμης, που αποτελεί κύρια αποστολή των συγκεκριμένων βιβλιοθηκών¹⁵.

Σχετικά με τις δημόσιες βιβλιοθήκες οι οποίες τελούν υπό τον έλεγχο και την υποστήριξη του κράτους, είναι σαφές ότι η πολιτεία πρέπει να αναπτύξει τους κατάλληλους μηχανισμούς στήριξης τόσο του έργου των ιδίων των βιβλιοθηκών όσο και της στήριξης των δικαιωμάτων των δημιουργών. Είναι χρέος της να βοηθήσει τις δημόσιες βιβλιοθήκες, που είναι φορείς πνεύματος και κιβωτοί διάσωσης του λόγου και τους συγγραφείς που επιμένουν να γράφουν κόντρα στη δυσλεξία της δημόσιας ζωής (Γρηγοριάδης, 2007)¹⁶.

¹³ Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων και Επιστημόνων Πληροφόρησης

¹⁴ (π.χ. υπόθεση Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά Βελγικής Δημοκρατίας C-433/02 ή την υπόθεση Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά της Πορτογαλικής Δημοκρατίας C-53/05)

¹⁵ Προτάσεις της ΕΕΒΕΠ για διορθωτικές επεμβάσεις στο Ν. 2121/93 προς τον Οργανισμό Πνευματικής Ιδιοκτησίας ΟΠΙ(2008) Εισηγητές Α. Φράγκου, Β. Στρακαντούνα.

¹⁶ <http://www.serrelib.gr/politistikes.php?id=97>

Μία πολύ μεγάλη μερίδα δημιουργών υποστηρίζει ότι πρέπει να γίνει κατανοητό ότι το ΔΔΔ είναι αναφαίρετο δικαίωμα των δημιουργών και όχι κάποιου είδους φιλανθρωπία. Αποτελεί πληρωμή για μια χρήση του έργου, χωρίς ίχνος αξιολογικών κριτηρίων, όπως συμβαίνει και με όλες τις άλλες περιουσιακές εξουσίες. Μετέχει στην ουσία της πνευματικής ιδιοκτησίας ως το μόνο αποδεκτό και αποτελεσματικό σύστημα χρηματοδότησης των δημιουργών. Είναι όμως αξιοσημείωτο ότι η εισαγωγή του στη γερμανική νομοθεσία δικαιολογήθηκε όχι μόνο ως αμοιβή για την εκμετάλλευση έργων από το δανεισμό που δε γίνεται για εμπορικό σκοπό αλλά και από την ανάγκη καθιέρωσης ενός συστήματος ασφαλιστικής και υγειονομικής περίθαλψης των δημιουργών (Melichar 2005 σ. 12).

Η πνευματική ιδιοκτησία ασφαλώς επιτελεί και κοινωνική λειτουργία. Σε καμία περίπτωση όμως δεν πρέπει να εκτρέπεται σε ένα σύστημα έμμεσης χρηματοδότησης της οποίας εκπαιδευτικής ή πολιτιστικής πολιτικής από τους μόνους που ουσιαστικά έχουν συνεισφέρει στην υλοποίηση τους δημιουργώντας τα πνευματικά έργα (Κουμάντος, 2000 σ. 8).

Εάν η πολιτεία θέλει να διατηρήσει ένα δωρεάν σύστημα δημόσιου δανεισμού για τους χρήστες των βιβλιοθηκών, ως μέρος της κοινωνικής πολιτικής, θα πρέπει να εξασφαλίσει τους απαραίτητους πόρους, όπως το κάνει για την υγεία ή την παιδεία. Ένα λειτουργικό σύστημα δημόσιου δανεισμού προϋποθέτει μία επαρκώς χρηματοδοτούμενη υποδομή δανειστικών βιβλιοθηκών. «Δεν έχει κανένα νόημα να αποδίδεται ένα ποσό ανά δάνειο στο δημιουργό όταν τα βιβλία του δεν υπάρχουν για να δανειστούν ή όταν οι αναγνώστες δεν μπορούν να τα αποκτήσουν λόγω του σύντομου ωραρίου ή του οριστικού κλεισίματος βιβλιοθηκών» (Mantel, 1999 σ. 93).

Ο ρόλος των βιβλιοθηκών, στη συγκέντρωση και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, στη διαφύλαξη της συλλογικής μνήμης και στην ανάπτυξη του πολιτιστικού επιπέδου των εθνών είναι αδιαμφισβήτητος. Όμως η έλλειψη σαφούς πολιτικής και κανονισμών σε σχέση με τα ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας στις βιβλιοθήκες, υποσκάπτει το έργο τους, ποινικοποιώντας πράξεις όπως ο δανεισμός ή η αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση. Τελευταία όλο και πληθαίνουν οι φωνές που υποστηρίζουν την ανοιχτή πρόσβαση στο υλικό των βιβλιοθηκών. Υπάρχουν όμως και αρκετοί θιασώτες της άποψης ότι οι βιβλιοθήκες λειτουργούν εις βάρος των συμφερόντων των δημιουργών και ανασταλτικά στις πωλήσεις των έργων. Όμως βιβλιοθήκες και δημιουργοί τι άλλο μπορεί να είναι παρά συνοδοιπόροι και φυσικοί σύμμαχοι που επιδιώκουν να προωθήσουν τα πνευματικά έργα και με όχημα την υπάρχουσα

γνώση να δημιουργήσουν νέα (Στρακαντούνα, 2010). Η χρυσή τομή θα αναζητηθεί σε συγκεκριμένες πολιτικές δεσμευτικού χαρακτήρα, οι οποίες θα απορρέουν από ένα δικαϊκό σύστημα το οποίο θα ισοσταθμίσει τα δικαιώματα τόσο των δημιουργών όσο και χρηστών, θα στηρίζει το έργο τους και θα διευκολύνει την πρόσβαση στην πληροφορία και τη γνώση που φυλάσσεται στις βιβλιοθήκες και τους λοιπούς οργανισμούς πληροφόρησης και τεκμηρίωσης.

5. Αντί επιλόγου

Αντί επιλόγου θα θέλαμε να δώσουμε το βήμα σε ένα σύγχρονο δημιουργό το Γιάννη Καλπούζο¹⁷ να μιλήσει για τη σχέση βιβλιοθήκης-δημιουργών-χρηστών. «Καταθέσεις, αναλήψεις του πνεύματος είναι η σχέση του συγγραφέα-ερευνητή με τις βιβλιοθήκες. Πηγή εκείνες για τις έρευνές του και πηγή ο ίδιος με τα έργα του για τους αναγνώστες-επισκέπτες των βιβλιοθηκών. Σταθεροί φύλακες οι βιβλιοθήκες όταν οι κανόνες του εμπορίου εξοβελίζουν από τα βιβλιοπωλεία τα έργα των συγγραφέων και σταθεροί τροφοδότες των βιβλιοθηκών οι συγγραφείς ανεξάρτητα εάν η πολιτεία αδιαφορεί για την πνευματική τους προσφορά και επιχορηγεί πλείστες όσες εκδηλώσεις ευτελέστατης αισθητικής».

Βιβλιογραφία

1. Γρηγοριάδης Θεόδωρος (2007) Εισήγηση στο Ευρωπαϊκό Σεμινάριο για τα Δικαιώματα Δημοσίου Δανεισμού (Public Lending Right) .- Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας) Διαθέσιμο στο <http://www.serrelib.gr/politistikos.php?id=97>
2. Duffy Maureen (1999) They Said It Wouldn't Work, in Jim Parker (ed.), Whose Loan is it anyway?, Stockton-on-Tees,
3. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων Έκθεση της επιτροπής στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στην Οικονομική και Κοινωνική επιτροπή σχετικά με το ΔΔΔ στην Ευρωπαϊκή Ένωση (COM 2002 (502) Διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0502:FIN:EL:PDF>

¹⁷ Γιάννης Καλπούζος, (Συγγραφέας, ποιητής, αγαπημένος του αναγνωστικού κοινού το 2009 για το έργο του Ιμαρετ: στη σκιά του ρολογιού.- Εκδόσεις Μεταίχμο, 2008) . Η δήλωση παραχωρήθηκε από τον συγγραφέα για τους σκοπούς της εισήγησης «Βιβλιοθήκες και δημόσιος δανεισμός» στο πλαίσιο ημερίδα της ΚΕΒΕΠ «Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας και Βιβλιοθήκες» στις 10/5/2010 στο Παν. Λευκωσίας.

4. EBLIDA Statement on the infringement procedures over Public Lending Right (2004)
5. Ελληνική Στατιστική Αρχή:
http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A1801
6. Griffins J. (1997), Copyright and Public Lending in the United Kingdom, [1997] EIPR, σελ. 500.
7. Holroyd Michael (1999), The Battle for PLR, in Jim Parker (ed.), Whose Loan is it anyway?, Stockton-on-Tees,
8. IFLA: Committee on Copyright and other Legal Matters (CLM).-Background Paper on Public Lending Right Position on Public Lending Right (2005) Διαθέσιμο στο <http://archive.ifla.org/III/clm/p1/PublicLendingRight-Backgr.htm>
9. Καλλινίκου Διονυσία (2007). Πνευματική Ιδιοκτησία και Βιβλιοθήκες, Εκδόσεις Σακκουλας
10. King Francis (1999), The WAG Wars, in Jim PARKER (ed.), Whose Loan is it anyway?, Stockton-on-Tees, ,
11. Κουμάντος Γεώργιος (2000), Πνευματική Ιδιοκτησία, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα,
12. Mantel Hilary (1999), Grateful Recipients: PLR and the Writer Today, in Jim Parker (ed.), Whose Loan is it anyway?, Stockton-on-Tees,
13. Melichar Ferdinand, (2005) Public Lending Right Today, 6th International PLR Conference, Berlin, 21-23 September 2005, VG WORT,2005
14. Parker Jim (ed.) (1999), Whose Loan is it anyway?, Stockton-on-Tees
15. Parker Jim, PLR 2002– an update on the international situation 68th IFLA Council and General Conference August 18-24
16. Public Lending Right (PLR) International Διαθέσιμο στο <http://www.plrinternational.com/>
17. Στρακαντούνα Β (2010), Δίκαιο και δεοντολογία στις βιβλιοθήκες. Εισήγηση σε ημερίδα της ΕΕΒΕΠ, 20/3/2010 «Ο ρόλος του βιβλιοθηκονόμου τον 21ο αιώνα»
18. Wikipedia http://en.wikipedia.org/wiki/Public_Lending_Right